

СЕЋАЊА ЕДВАРДА КАРДЕЉА НА 1941. У УЖИЦУ

Непосредно пред одржавање историјског саветовања у Столицама, тачније 20. септембра, био сам у Београду, али пошто је јавка била ухапшена, морао сам се вратити у Загреб, одакле сам поново дошао у Београд да бих одмах после тога прешао на ослобођену територију у Србији. Међутим, у међувремену је саветовање у Столицама било већ завршено и тако сам у Врховни штаб дошао после неколико дана након заседања. Врховни штаб и друг Тито су у то време били у једном селу близу Крупња, Почетком октобра заједно са другом Титом и Врховним штабом, из Крупња смо се преселили у Ужице.

То је, колико се сећам, било 10. октобра, пошто је први број „Борбе“ изашао 18. октобра, а за његову припрему, требало је бар недељу дана. И управо када се појавила „Борба“ престале су да излазе „Вести“ Ужичког партизанског одреда,

Оно што бих хтео посебно да истакнем је да на читаву активност која се одвијала тих судбоносних дана у Ужицу, а посебно на рад Ужичког народноослободилачког одбора, која је формално имала локални карактер, треба гледати шире, јер је Ужице тада било језгро ослобођене територије у Србији, која је представљала и прву већу слободну територију у Југославији, на којој је револуционарна народна власт била и вертикално организована. Зато су тада проблеми организације локалних органа народне власти и њиховог повезивања расправљани и решавани са аспекта успостављања револуционарне народне власти у земљи уопште. Може се рећи да је у Ужицу тада била постављена принципијелна а и конкретна основа за изградњу целокупног нашег будућег политичког система. Зато се у то време и Политбиро ЦК КПЈ веома конкретно бавио проблемима организације власти у Ужицу. Управо је у Ужицу тих дана проблем народне власти начелно постављен и решен, и дат је практичан пример њене организације, који је убрзо после тога постао општи облик у читавој земљи. Наравно и пре доласка партизана у Ужице, у разним деловима Југославије постојале су различите форме народне власти. Негде су то били народноослободилачки одбори или одбори ослободилачког фронта, негде одбори народноослободилачког фронта и слично. Ти су одбори свакако били почеци народне власти. Али они су били

увек више политичке организације Народноослободилачког фронта или саставни део фронта, него органи власти. Власт је по пра-Билу била у рукама команди места или партизанских јединица које су оперисале на том подручју. Зато није постојала ни вертикална повезаност тах сабора — сем преко војних органа позадине.

У свежем ми је сећању, на пример разговор из тих дана са сељанкама из околине Ужица, које су се жалиле да власт у неким местима, у ствари, држе богати сељаци које је окупила команда места. Када сам поводом тога запитао једног команданта места зашто држе такве људе у одборима при команди места и рекао му да се људи жале да богатији сиромасима разрезају порез и врше притисак на њих као и раније, он је одговорио да једино на тај начин може да постигне да и богатији сељаци нешто дају за борбу.

Ширина ослобођене територије и њена развијенија друштвена структура као и низ таквих и сличних друштвених и политичких проблема, захтевали су да се од тих почетних форми пређе на организовање и самосталније органе револуционарне народне власти и на њихово вертикално повезивање, независно од војних позадинских органа. Та ситуација била је повод да се предузму систематске мере за успостављање државног механизма револуционарне народне власти у облику народноослободилачких одбора на терену и у Ужицу. Зато је, између осталог, било потребно донета и упутство о народноослободилачким одборима у Србији, а таме су, у ствари, били дати принципи за изградњу нове револуционарне власти за читаву Југославију. Додуше, форме органа власти у разним деловима земље биле су и остале веома различите, али је њихова друштвена и политичка суштина, односно суштина односа у њима углавном идентична. Изградња народне власти у Ужицу била је, према томе, у исто време и свестан и организован напор да се успостави, у извесном смислу прототап народноослободилачког одбора као органа револуционарне народне власти. На основу става који је тада заузет у Централном комитету Партије, написао сам и чланак о народноослободилачким одборима, који је 19. X. 1941. године објављен у ужичкој „Борби“.

Одлуке народноослободилачког одбора у Ужицу такође су разматране и усаглашене у ЦК и после тога слате су у друге крајеве Југославије, да би послужиле као основа за изграђивање метода рада организација нове, народне власти.

Пооле доношења тих одлука команде места су ограничене углавном само на позадинске послове у вези са ратом, док су као органи политичке власти успостављени народноослободилачки одбори. Међутам, није се инсистирало много на имену као таквом, јер је била битна њихова суштина и револуционарна улога као органа народне власти, а не име.

Такође бих желео да напоменем још једну врло значајну и интересантну чињеницу, посебно гледано из угла наших данаш-

њих друштвених збивања, која нам открива и један други, тада нужно мање изражен друштвени процес. Наиме, већ 1941. године у Ужицу се рађају и прве клице самоуправљања у привреди у коме су органе управљања, ако се тачно сећам, сачињавали повереници и одборници.

То је био непосредан, спонтан израз демократизације друштвеног живота, чак и у тако тешким приликама, и потврде да власт стварно припада радном народу. То је, такође, и доказ да се већ тада родиле клице друштвеног процеса који данас чине суштину нашег политичког система и друштвеног живота уопште, још један доказ изворности континуитета и трајања наше револуције. Додуше, тада, у ратним приликама, организационе форме су биле много скученије него касније, када су услови дозволили да се оне даље развијају.

То, с друге стране, намеће и потребу да се још темељитије приђе изучавању поменутих друштвених процеса, а посебно настанка наше народне власти и друштвеног самоуправљања.

(Из листа „Вести“ од 24. септембра 1966.)